

MUHASEBE VE ETİK

FİNANSAL TABLOLARDA BİLGİ MANİPÜLASYONU

Prof. Dr. Habib AKDOĞAN
Arş. Gör. Ela HİÇYORULMAZ
Uzman Kamer ÇELİK

2018

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Muhasebe ve Etik

Finansal Tablolarda Bilgi Manipülasyonu

Prof. Dr. Habib AKDOĞAN, Arş. Gör. Ela HIÇYORULMAZ, Uzman Kamer ÇELİK

Kapak ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

ISBN: 978-605-9221-94-8

Aralık 2018, Ankara

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd.Şti.

Sertifika No: 25931

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48

Dağıtım

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

MUHASEBE VE ETİK

FİNANSAL TABLOLARDAN BİLGİ MANİPÜLASYONU

Prof. Dr. Habib AKDOĞAN
Arş. Gör. Ela HİÇYORULMAZ
Uzman Kamer ÇELİK

ÖNSÖZ

Muhasebe, kendi içinde kavramları, ilkeleri ve standartları olan bir bilgi sistemidir. Muhasebenin temel hedefi finansal bilgi kullanıcılarına doğru, gerçeğe uygun, zamanlı, tarafsız, anlaşılabilir bilgi sunmaktır. İşletmelerin mali yapısı, performansları ve nakit akışları hakkında bilgi veren finansal tabloların doğruluğu, şeffaflığı, güvenilirliği, karar vericiler açısından oldukça önem taşır. Ancak zaman zaman finansal tablolar üzerinde yapılan manipülasyonlar bilgilerin gerçeği yansıtmaması sonucunu doğurmaktadır. Gerçeği yansıtmayan, manipüle edilmiş bu bilgiler ise finansal bilgi kullanıcıları ve tüm toplum üzerinde önemli etkilere sahiptir. İstenilen bilgilerin sağlanabilmesi için ise, uyulması gereken yasalar yanında etik ilke ve kuralları da vardır. Bu çalışmada binlerce yıl öncesinden evrilerek günümüze kadar gelen muhasebenin, etik ilke ve kuralları ile finansal bilgi manipülasyonunun neler olduğu, yöntemleri ve manipülasyonu bulma teknikleri anlatılmıştır. Çalışmamız, "Muhasebe Meslek Etiğinin Kamunun Aydınlatılmasındaki Önemine Meslek Mensuplarının Yaklaşımları" başlıklı basılmış doktora tezi ile bu alandaki makalelerimiz, "Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Manipülasyon Tespitine Yönelik BİST'te Bir Uygulama" adlı yüksek lisans tezimiz geliştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Çalışma, muhasebe, etik ve bilgi manipülasyonu konularını içermektedir. Muhasebe öğrencilerine, şirketlere, yatırımcılara ve kısacası tüm bilgi kullanıcılarına yararlı olacağı umudunu taşımaktayız.

Prof. Dr. Habib AKDOĞAN
Arş. Gör. Ela HİÇYORULMAZ
Uz. Kamer ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
İÇİNDEKİLER	7
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE VE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN GELİŞİM SÜRECİ	15
1.1. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ.....	15
1.2. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN GELİŞİM SÜRECİ	16
1.2.1. Dünya’da Muhasebe Bilgi Sisteminin Gelişim Süreci	16
1.2.2. Türkiye’de Muhasebe Bilgi Sisteminin Gelişim Süreci.....	20
1.2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	20
1.2.2.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem	21
1.3. MUHASEBE BİLGİLERİNİN FİNANSAL TABLOLARLA	
RAPORLANMASI	24
1.4. KÜRESELLEŞME VE MUHASEBE.....	26
1.4.1.Küreselleşmenin Muhasebe Üzerine Etkileri	28
1.4.2. Küreselleşme ve Muhasebe Uygulamaları	29

İKİNCİ BÖLÜM

ETİK VE MUHASEBE	31
2.1. ETİK	31
2.1.1. Etikle İlişkili Kavramlar.....	34
2.1.1.1. Ahlak Kavramı	34
2.1.1.2. Töre Kavramı	35
2.1.1.3. Örf ve Adet.....	35
2.2. MESLEK ETİĞİ.....	35
2.3. MUHASEBE MESLEK ETİĞİ	36
2.4. ETİK DIŞI DAVRANIŞLARI DOĞURAN NEDENLER	38

2.4.1. Kişisel Nedenler	39
2.4.1.1 Etik Ölçütleri Farklı Yorumlama	39
2.4.1.2. Bireyin Bencil Davranması.....	39
2.4.1.3. Etik İnkilemler	40
2.4.1.4. Mesleki Bilgi Yetersizliği	40
2.4.2. Dışarıdan Kaynaklanan Nedenler	41
2.4.2.1. İşletme Yönetiminin Etik Davranışları	
Algılama Farkı	41
2.4.2.2. Rekabet	41
2.4.2.3. Meslek Ücreti	41
2.4.2.4. Karşılıklı Güvensizlik	42
2.4.2.5. Sahte ve Yanıltıcı Belge	42
2.4.2.6. Etik Davranışların Esnetilmesi	42
2.5. MUHASEBE MESLEĞİNDE DEONTOLOJİK YAKLAŞIM	42
2.6. MUHASEBE MESLEĞİNDE MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ VE ETİK	43
2.7. MUHASEBE MESLEĞİNDE TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ VE	
 MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL TABLOLARDA BİLGİ MANİPÜLASYONU	51
3.1. FİNANSAL TABLOLAR	51
3.1.1. Finansal Tablo Kavramı.....	51
3.1.2. Finansal Tabloların Amaçları	52
3.2. FİNANSAL BİLGİ.....	52
3.2.1. Finansal Bilginin Özellikleri	52
3.2.2. Finansal Bilgi Kaynakları	57
3.2.2.1. Bilanço (Finansal Durum Tablosu).....	58
3.2.2.2. Kapsamlı Gelir Tablosu (Performans Değerleme	
Tablosu)	59
3.2.2.3. Özkaynak Değişim Tablosu.....	60
3.2.2.4. Nakit Akış Tablosu	61
3.2.2.5. Fon Akım Tablosu.....	62
3.2.2.6. Satışların Maliyeti Tablosu	63
3.2.2.7. Kâr Dağıtım Tablosu	63
3.2.2.8. Dipnotlar ve Diğer Açıklayıcı Notlar	64
3.2.2.9. Özel Durum Açıklamaları.....	64

3.2.3. Finansal Bilgi Kullanıcıları	64
3.2.3.1. Yöneticiler	67
3.2.3.2. İşletme Sahipleri, Hâkim Ortaklar	67
3.2.3.3. Çalışanlar	68
3.2.3.4. Yatırımcılar	68
3.2.3.5. Kredi Kuruluşları, Borç Verenler	69
3.2.3.6. Satıcı ve Rakip İşletmeler	69
3.2.3.7. Müşteriler	70
3.2.3.8. Mali Analistler	70
3.2.3.9. Devlet	70
3.3. FİNANSAL BİLGİ MANİPÜLASYONU	71
3.3.1 Manipülasyon Kavramı	71
3.3.2. Manipülasyon Türleri	73
3.3.2.1. Bilgi Bazlı Manipülasyon	74
3.3.2.2. İşlem Bazlı Manipülasyon	75
3.3.2.3. Hareket Bazlı Manipülasyon	77
3.3.3. Genel Olarak Finansal Bilgi Manipülasyonu	78
3.3.4. Finansal Bilgi Manipülasyonuna Ortam Oluşturan Etkenler	81
3.3.5. Finansal Bilgi Manipülasyonunun Amaçları	82
3.3.6. Finansal Bilgi Manipülasyonunun Sonuçları	86
3.4. FİNANSAL BİLGİ MANİPÜLASYON YÖNTEMLERİ	87
3.4.1. Kâr Yönetimi	90
3.4.2. Kârın İstikrarlı Hale Getirilmesi	93
3.4.3. Agresif Muhasebe	96
3.4.4. Büyük Temizlik Muhasebesi	97
3.4.5. Yaratıcı Muhasebe	98
3.4.6. Hileli Finansal Raporlama	101
3.5. FİNANSAL BİLGİ MANİPÜLASYON UYGULAMALARI	105
3.5.1. Gelirlerin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Finansal Tablo Manipülasyonları	107
3.5.1.1. Gelirlerin Tahakkuk Etmeden Muhasebeleştirilmesi	108
3.5.1.2. Fiktif Gelir Kaydı Yapılması	109
3.5.1.3. Bir Kerelik Kazançlarla Geliri Yüksek Göstermek	110
3.5.2. Giderlerin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Finansal Tablo Manipülasyonları	111

3.5.3. Varlıkların Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Finansal Tablo Manipülasyonları	113
3.5.3.1. Dönen Varlıklarla İlgili Manipülasyonlar	114
3.5.3.2. Duran Varlıklarla İlgili Manipülasyonlar	115
3.5.4. Yükümlüklerin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Finansal Tablo Manipülasyonları	115
3.5.4.1. Karşılıkların Azaltılması	116
3.5.4.2. Değersiz Varlıkların Zarar Kaydedilmemesi.....	116
3.5.4.3. Reeskont Uygulama İşlemi	117
3.5.5. Finansal Tablo Kalemlerine İlişkin Sınıflandırmaların Değiştirilmesi	117
3.5.5.1. Bilanço Kalemlerine İlişkin Sınıflandırmanın Değiştirilmesi	117
3.5.5.2. Gelir Tablosu Kalemlerine İlişkin Sınıflandırmanın Değiştirilmesi	118
3.5.5.3. Nakit Akış Tablosu Kalemlerine İlişkin Sınıflandırmanın Değiştirilmesi	119
3.5.6. Örtülü Kazanç Dağıtımı.....	119
3.5.7. Muhasebe İşlem ve Uygulamalarının Gizlenmesi.....	120
3.6. FİNANSAL BİLGİ MANİPÜLASYONU TAHMİN MODELLERİ	120
3.6.1. Healy Modeli	123
3.6.2. DeAngelo Modeli.....	125
3.6.3. Jones Modeli.....	127
3.6.4. Endüstri Modeli	129
3.6.5. Beneish Modeli.....	129
3.6.6. Bortan ve Simle Modeli	134
3.6.7. Imhoff ve Eckel Modeli.....	134
3.6.8. Spathis Modeli.....	135
3.7. MANİPÜLASYONUN ÖNLENMESİNDE KULLANILAN TEKNİKLER	135
3.7.1. Analitik Yöntemler	136
3.7.2. Benford Yasası	138
3.7.3. Veri Madenciliği.....	141
3.7.4. Yeniden Hesaplama Tekniği	142
3.7.5. Fiziki Sayım ve Gözlem Tekniği	142
3.7.6. Veri Zarflama Analizi.....	143
3.7.7. Yapay Sinir Ağları	145

3.8. DÜNYADA YAŞANAN FİNANSAL SKANDALLAR.....	145
3.8.1. Enron	148
3.8.2. WordCom	151
3.8.3. Qwest Communications	152
3.8.4. Adelphia Communications	152
3.8.5. Parmalat Finanziaria	154
3.9. MANİPÜLASYON İLE SPEKÜLASYON ARASINDAKİ FARK.....	155
BİST’TE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELER ÜZERİNDE BİR	
UYGULAMA	156
KAYNAKÇA	169
Ek 1: Beneish Modelinde Kullanılan Endeksler ve Mi Değerleri	179

GİRİŞ

İşletmelerin mali yapısı, faaliyet sonuçları, ekonomik gelişimleri ve benzeri konularda bilgi edinmemizi sağlayan en önemli araçların başında, belirli ilke, kural ve standartlar çerçevesinde düzenlenen, finansal tablo ve raporlar gelmektedir. Finansal tablolar, kullanıcılara işletmelerin finansal yapısı hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan temel araçlardır. Finansal bilgi ise; bilgi kullanıcılarına finansal tablo ve raporlar halinde sunulan söz konusu işletmenin mali yapısıyla ilgili para ile ifade edilen bilgilerdir.

Özellikle finansal piyasalara yatırım yapmak isteyen kişi ve kurumlar finansal tablolardan yararlanarak yatırım kararı alma ya da almama gibi değerlendirmelerde bulunurlar. Bu nedenle finansal piyasaların iyi işlemesi için, güven ortamının yaratılması ve finansal tablolardaki bilgilerin yatırımcılara güvenilir ve tarafsız bir biçimde sunulması gerekir. Ancak kontrolü elinde bulunduran hissedarlar zaman zaman kendi çıkarlarına göre hareket edip finansal tablo manipülasyonlarıyla yatırımcıların zihinlerinde iyimser bir tablo oluşturarak, karar verme davranışlarını etkileyebilirler. Yöneticiler de, kendileri için belirlenen hedefleri tutturmak, daha iyi bir performans sergilemek için finansal kararlar alırken manipülatif faaliyetler içerisinde olabilirler. Performans için konulan en yaygın hedeflerden biri karlılık oranı için hedef belirlenmesidir. Bunda da yöneticiler tarafından kâr yönetimi faaliyetleri uygulanarak manipüle edilebilmekte ve şirketin karlılık durumu olduğundan farklı yansıtılabilmektedir.

Finansal tablolarının gerçek durumu yansıtmaması yatırımcıların zarara uğramasına, yanlış verilen kararlar yüzünden fonların verimsiz alanlarda kullanılmasına neden olabilmektedir. Fonların verimsiz alanlarda kullanılması ise ekonomide kaynak israfına neden olmaktadır. Buna 21. yüzyılın başında dünya genelinde yaşanan finansal raporlama skandalları örnek verilebilir. Sermaye piyasalarında işlem gören ve piyasa değeri oldukça yüksek olan Enron, Parmalat, WorldCom gibi büyük ölçekli şirketlerin yayımladıkları finansal tablolarının gerçeği yansıtmadığının tespit edilmesiyle birlikte şirketler ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. Şirketlerin finansal tablolarında

manipülasyon yapıldığının duyulması, sermaye piyasalarına olan güveni sarsmış, finansal piyasalarda uygulanan kuralların yeniden değerlendirilmesine ve söz konusu kurallarda değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı ekonomik sistemin tamamı, yaşanan finansal skandallardan olumsuz etkilenmiştir. Bu skandallar 2000'li yılların başında yaşanan uluslararası ekonomik krizde en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir.

Tüm bu yaşananlara baktığımızda, binlerce yıl önce basit düzeyde uygulanmaya başlanan ve yerel olan muhasebe sisteminin, zamanla gelişerek küresel boyut kazanması, önemini daha da arttırmıştır. Hızlı bir değişim geçiren muhasebe sistemi yasal zemine oturtulmuş, ilke, kural ve standartları geliştirilmiş, ardından ise uluslararası standartlaşmaya gidilmiştir.

Ancak yasal olan her şeyin etik olmadığı bilinmektedir. Hızla evrilerek gelişen ve küreselleşen muhasebe sistemi beraberinde bir takım yasal ve etik olmayan sorunları getirmiştir.

Bu süreçleri incelediğimiz çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde muhasebe, muhasebenin gelişimi süreci ve küreselleşme, ikinci bölümünde ise muhasebe ve etik ilişkisi, üçüncü bölümde ise finansal bilgi manipülasyonları konularına yer verilmiştir.